

УДК 796:011.159

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-448-459](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-448-459)

Пічурін Валерій Васильович доктор наук з фізичного виховання та спорту, кандидат психологічних наук, доцент, завідувачий кафедрою фізичного виховання, Український державний університет науки і технологій, вул. Лазаряна, 2, м. Дніпро, 49010, тел.: (056)373-15-64, <https://orcid.org/0000-0002-3893-375X>

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ І ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Анотація. Фізичне виховання є однією із сфер життєдіяльності людини, яка здійснює суттєвий вплив на розвиток особистості. Водночас, відповідно спрямованих концепцій і педагогічних технологій у цій сфері явно бракує. Їх розробка повинна проводитись з врахуванням теоретичних засад сучасної психології, педагогіки, філософії.

Дослідження спрямоване на окреслення теоретичних передумов для розробки педагогічних концепцій і технологій щодо розвитку особистості у сфері фізичного виховання. До їх складу віднесено: 1) врахування факту відсутності серед психологів єдиного погляду на теорію особистості; 2) врахування того, що особистість являє собою синтез всіх характеристик індивіда в унікальну структуру, яка визначається і змінюється внаслідок адаптації до середовища, яке постійно змінюється; 3) врахування розуміння розвитку як змін, що відбуваються з часом в будові тіла, психіці і поведінці людини внаслідок біологічних процесів в організмі і впливу оточуючого середовища; 4) врахування того факту, що розвиток проходить у фізичній, когнітивній і психосоціальній сфері і відбувається одночасно та взаємопов'язано; 5) принцип розгляду процесів розвитку в єдності з завданнями управління ними на основі навчання, виховання, формування, психотерапії та психокорекції; 6) розгляд розвитку як якісного перетворення взаємозалежних, різноякісних психічних утворень, що входять в систему; 7) включення людини в значущу для неї діяльність як ключову умову формування нових психічних якостей; 8) уявлення про те, що різні рівні психологічної організації людини мають різну ступінь стійкості (змінності); 9) уявлення про те, що в процесі розвитку особистості зростає її активність, яка спрямована на управління власним розвитком.

Зазначено, що діяльність людей у сфері фізичного виховання і спорту характеризується надзвичайно високою динамікою зміни подій, підвищеним навантаженням на психіку, необхідністю проявити емоційну стійкість, волюв'язкості, необхідністю швидко реагувати та пристосовуватись до зміни умов діяльності. Важливим завданням сучасних концепцій і педагогічних технологій щодо розвитку особистості у фізичному вихованні повинні стати: 1) пошук дієвих засобів (який враховує вікові особливості вихованців); 2) розробка відповідних навчальних програм з фізичного виховання; 3) розробка ефективних методик для використання в процесі навчальних занять та ін. Це створює сприятливі умови для розвитку особистості.

Ключові слова: розвиток, особистість, психіка, діяльність, фізичне виховання, спорт.

Pichurin Valerii Vasyliovych, Doctor of Physical Education and Sports, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Physical Education, Ukrainian State University of Science and Technology, 49010, Dnipro, Lazaryana St., 2, tel.: (056) 373-15-64, <https://orcid.org/0000-0002-3893-375X>

THEORETICAL PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL CONCEPTS AND TECHNOLOGIES OF PERSONALITY DEVELOPMENT IN PHYSICAL EDUCATIO

Abstract. Physical education is one of the spheres of human life, which has a significant impact on personal development. At the same time, there is a clear lack of correspondingly directed concepts and pedagogical technologies in this area. Their development should be carried out taking into account the theoretical foundations of modern psychology, pedagogy, philosophy.

The research is aimed at outlining the theoretical prerequisites for the development of pedagogical concepts and technologies for the development of personality in the field of physical education. These include: 1) taking into account the fact that psychologists do not have a single view on the theory of personality; 2) taking into account that the personality is a synthesis of all the characteristics of the individual in a unique structure, which is determined and changed due to adaptation to an environment that is constantly changing; 3) taking into account the understanding of development as changes that occur over time in the body structure, psyche and human behavior due to biological processes in the body and the impact of the environment; 4) taking into account the fact that development takes place in the physical, cognitive and psychosocial spheres and occurs simultaneously and interconnectedly; 5) the principle of consideration of development processes in unity with the tasks of their management on the basis of training, education, formation,

psychotherapy and psychocorrection; 6) consideration of development as a qualitative transformation of interdependent, different mental formations that are part of the system; 7) the inclusion of man in significant activities for him as a key condition for the formation of new mental qualities; 8) the idea that different levels of psychological organization of man have different degrees of stability (variability); 9) the idea that in the process of personal development increases its activity, which is aimed at managing their own development.

It is noted that the activity of people in the field of physical education and sports is characterized by extremely high dynamics of change of events, increased mental load, the need to show emotional stability, willpower, the need to respond quickly and adapt to changing conditions. An important task of modern concepts and pedagogical technologies for the development of personality in physical education should be: 1) the search for effective tools (which takes into account the age characteristics of students); 2) development of appropriate training programs in physical education; 3) development of effective methods for use in the training process, etc. This creates favorable conditions for personal development.

Keywords: development, personality, psyche, activity, physical education, sport.

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасних закладів освіти є створення сприятливих умов для розвитку особистості. Необхідність його вирішення ставить ряд проблем, пов'язаних з науковою організацією навчально-виховного процесу. Вони стосуються, зокрема, і уявлень про фізичне виховання як сферу розвитку особистості. В наш час, воно є важливою сферою життєдіяльності людини, у якій є можливість ефективно вирішувати ці питання. Водночас, відповідних концепцій і педагогічних технологій у фізичному вихованні бракує. Їх розробка повинна проводитись з врахуванням теоретичних засад сучасної психології, педагогіки, філософії. У цій статті ми торкнемося деяких аспектів зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наш час іде активне переосмислення перспектив фізичної культури. Це проявляється, зокрема, у розробці нових програм з фізичного виховання, у яких акцент зміщується в бік впливу на внутрішні спонукальні сили щодо занять фізичною культурою, розробці нових концепцій, педагогічних технологій та ін. Дослідники звертають увагу на багатоплановість фізичного виховання, його здатність ефективно вирішувати не тільки традиційні, але й інші, не менш важливі завдання. Головне з них – сформулювати особистість людини. Фахівці обґрунтовано ставлять питання про підвищення освітнього і виховного потенціалу фізичного виховання у формуванні особистості (В. Приходько, Т. Круцевич, М. Дутчак, В. Кашуба, Н. Москаленко, О. Андрєєва, Ю. Мічуда, Л. Лубишева та ін). Однак

для розробки відповідних концепцій і педагогічних технологій необхідно базуватись на міцному підґрунті зі сфер психології, педагогіки, філософії. Тому аналіз існуючого доробку у цих сферах в контексті поставленого завдання має важливе значення.

Мета дослідження – окреслити теоретичні передумови для розробки концепцій і педагогічних технологій щодо розвитку особистості у сфері фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи теоретичні передумови для розробки концепцій і технологій розвитку особистості у фізичному вихованні необхідно виходити з того, що в психології загальновизнаним є факт того, що адекватної теорії особистості ще не створено. Як наслідок, серед психологів відсутній єдиний погляд не тільки на теорію особистості, але й на саме її визначення. Так, ще в 1930-х роках минулого століття Г. Олпорт нарахував десятки визначень особистості. Така ж різноманітність визначень може бути виявлена і в роботах сучасних дослідників (Г. О. Балл, М. С. Бургін, С. Д. Максименко, В. М. Дружинін, Д. О. Леонтьєв та ін.). Їх найхарактернішою відзнакою (порівняно з більш ранніми роботами) є акцент на складності й унікальності організації особистості (на противагу небагатьом визначенням, що свідчать просто про комплекс властивостей). Особистість розглядається також як динамічне і пластичне утворення.

Деякі дослідники вважають, що смислові відтінки, що вносяться кожним новим визначенням особистості, дають можливість краще висвітлити й краще зрозуміти явище. З цього погляду, особистість слід розглядати з різних позицій. Загальна ідея полягає в тому, що будь-який психологічний феномен, у тому числі й особистість, можна вивчати або конструювати, базуючись на різних передумовах. Стверджується, що жодне визначення не може дати вичерпного уявлення про особистість, але кожне з них описує певні сторони явища. Використання множини різноманітних визначень розширює і поглиблює наше розуміння особистості. Такий підхід Дж. Келлі назвав конструктивним альтернативізмом.

У вітчизняній психології теж відзначають складність ситуації. Так, Г. О. Балл [1] підкреслює, що зміст категорії відзначається завеликим ступенем нечіткості й суперечливості. Аналогічно оцінюють ситуацію й інші дослідники (С. Д. Максименко, В. М. Дружинін). Для покращення стану робляться спроби систематизувати підходи до проблеми. Г. О. Балл обґрунтовано пропонує розмежовувати розуміння поняття особистості в психології й інших галузях знання (філософії, культурології). Він звертає увагу на те, що у філософії, характеризуючи особистість, по суті виводять її за межі психологічної науки, підкреслюють її трансцендентність будь-якому поняттю. Г. О. Балл пропонує розмежовувати психологічні й інші трактування особистості (відмітною

ознакою психологічного підходу є концентрація уваги на дослідженні закономірностей і механізмів розвитку особистості як цілісності).

Далі Г. О. Балл окреслює своє бачення власне психологічного розуміння особистості й визначає особистість як системну якість людського індивіда, яка забезпечує його здатність бути відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури.

Із усіх визначень особистості вдалим, на наш погляд, є і те, що було дане Г. Олпортом і в якому особистість розглядається як прижиттєво сформована, індивідуально своєрідна сукупність психофізіологічних систем – рис особистості, якими визначаються своєрідні для цієї людини мислення й поведінка.

Аналізуючи проблему особистості в психології як теоретичну передумову для розробки технологій розвитку особистості у сфері фізичного виховання необхідно розглянути і такі питання, як структура і динаміка особистості. Структура особистості була предметом багатьох досліджень. Цим займалися такі відомі психологи, як С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, Б. М. Теплов, Б. Г. Ананьєв, Ж. Піаже і багато інших. Існуючі структурні моделі особистості дуже різноманітні, і більшість із них багатоаспектні. Це відображає реальний факт складності й різнобічності особистості людини як об'єкта вивчення. Із числа вітчизняних концепцій структури особистості слід виділити концепції А. Г. Ковальова, К. К. Платонова, Н. І. Непомнящої, М. С. Кагана, В. С. Ледньова, Д. О. Леонтьєва, М. С. Бургіна.

Теоретикам і практикам фізичного виховання потрібно виходити з того, що особистість є синтез всіх характеристик індивіда в унікальну структуру, яка визначається і змінюється внаслідок адаптації до середовища, яке постійно змінюється.

В сучасній психології відбувається поступовий перехід від структурно-агрегатного опису особистості до аналізу її динаміки як цілісної системи, що постійно змінюється і розвивається. Цю тенденцію необхідно враховувати й педагогам практикам, які працюють у сфері виховання (у тому числі й фізичного). Знання особливостей динаміки особистості – основа педагогічно ефективного впливу на неї. У психології особистості виділяють два класи понять, що відображають різні форми динаміки. Перший утворюють поняття психологічних новоутворень особистості (формування нових суб'єктивних відношень, позицій, рис особистості, нової системи цінностей, нового сенсу життя). Цей клас понять вказує на «стійкі» зміни особистості. Другий клас понять віддзеркалює «рухливі» зміни в психологічній організації особистості. Ці поняття відображають «функціонування» особистості в межах її сформованої організації. Сюди входять: 1) актуалізація і дезактуалізація вже вироблених психологічних механізмів, операцій, знань і умінь; 2) зміна

установок; 3) підвищення або зниження психічної напруги, інтелектуальних зусиль; 4) зміна психічних станів і т.ін.

Перший клас понять показує стійкі зміни особистості, у яких тим чи іншим чином трансформуються компоненти структури особистості, її характеристики. Таку динаміку логічно буде назвати характеристичною, або глибинною. Сам процес зміни особистості може бути представлений траєкторією точки (або певної області, коли характеристики особистості розглядаються як нечіткі властивості) в просторі характеристик особистості.

Другий клас понять дозволяє подати поточні (теперішні) зміни стану людини. Таку динаміку логічно буде назвати функціональною, або поверхневою. Стани можуть бути як складними (наприклад, радість, горе, образа, вдячність, захоплення і т.ін.), так і простими (наприклад, актуалізація знань, підвищення інтелектуальної напруги і т.ін.). Такі процеси можуть бути представлені траєкторією точки (або певної області у випадку нечітких показників) у просторі психічних станів людини.

Між двома формами динаміки особистості людини існують тісні зв'язки. З одного боку, поверхнева динаміка безпосередньо впливає на глибинну (зміна характеристик особистості відбувається під впливом функціонування цієї особистості). З іншого боку, функціонування особистості залежить від її характеристик, що виробляються глибинними динамічними процесами.

Таким чином, повна динаміка особистості містить три складові: характеристичну, функціональну динаміку та взаємозв'язки між ними. Така структура повної динаміки може бути описана математичною конструкцією іменованої множини (М. С. Бургін). При цьому взаємозв'язки між двома динаміками можна розглядати як цілком задані (і тим самим у даний момент статичні) і як процесуальні, тобто такі, що розвиваються в часі. У першому випадку як модель повної динаміки отримуємо іменовану множину з теоретико-множинним відношенням іменування. У другому відношення іменування буде процедурним.

Аналіз теоретичних передумов щодо розвитку особистості у фізичному вихованні не може ігнорувати і підходи до уявлення про розвиток що існують в психології. Тут розвиток визначають як зміни, які відбуваються з часом в будові тіла, психіці і поведінці людини внаслідок біологічних процесів в організмі і впливу оточуючого середовища [2, С. 16]. Головна увага приділяється процесам, які визначають зміни в людині. Зазначається, що розвиток відбувається у фізичній, когнітивній і психосоціальній сфері [2, С. 17]. До фізичної сфери відводять такі характеристики, як розмір та форма тіла і органів, зміни структури мозку, сенсорні можливості та рухові навички. До когнітивної сфери включають розумові здібності та психічні процеси (увага, відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява). До психосоціальної – характеристики особистості і

соціальні навички. Сюди відносять і властивий для кожного індивідуальний стиль поведінки і емоційного реагування. Вважається, що розвиток людини у цих трьох сферах відбувається одночасно та взаємопов'язано.

В психології розроблено ряд теорій, які підкреслюють значення тих чи інших факторів у розвитку особистості. Так, наприклад, прихильники біхевіоризму наголошують на тому, що найбільш значущим фактором розвитку людини є зовнішнє середовище. Цю тезу покладено в основу теорій навчання. Когнітивні теорії розглядають психіку людини як активну, динамічну і таку, що має вроджені структури, які обробляють і організовують інформацію. Прихильники інформаційного підходу до розвитку використовують для пояснень аналогію з комп'ютером. Психоаналіз виходить з того, що особистість знаходиться під контролем вроджених сексуальних і агресивних потягів і проходить у своєму розвитку декілька психосексуальних стадій. На кожній стадії людина намагається вирішити певні конфлікти і встановити рівновагу між фрустрацією і задоволенням своїх потреб. Особистість визначають успіхи чи невдачі при вирішенні конфліктів кожної стадії. Е. Еріксон головною рушійною силою розвитку особистості вважав набуття его-ідентичності. Він наполягав, що процес его-ідентичності триває все життя і складається із восьми психосоціальних стадій. Гуманістичні теорії відстоюють тезу про те, що люди діють на власний розсуд, проявляючи при цьому активність і творчість для досягнення мети. Кожна з теорій вносить вклад в розуміння окремих аспектів розвитку людини.

Важливою сферою розвитку людини є фізичне виховання. Про це свідчать результати досліджень таких авторів як А. Misjura, Е. Vrublevskiy; Zh. H. Domina, М. I. Kalinsri, Ye. O. Kuzenkov, О. V. Tymoshenko; М. Nosko, О. Arkhypov, О. Khudolii, Z. Filatova, М. Yevtushok та багато інших. Їх аналіз показує, що фізичне виховання і спорт є ефективними засобами розвитку фізичної сфери людини. В той же час, недостатньо дослідженим залишається комплекс питань щодо розвитку у фізичному вихованні когнітивної і психосоціальної сфер. Наші дослідження психофізичної підготовки студентів [3, 4, 5, 6, 7] засвідчують ефективність фізичного виховання для розвитку у студентів таких характеристик як увага, волюві якості особистості, риси особистості, зниження високих показників особистісної тривожності, толерантність до невизначеності, продуктивність уяви та ін. В той же час, залишається ще чимало питань щодо ефективного використання фізичного виховання і спорту для розвитку організму і психіки людини. Багатогранність і складність цих питань вимагають, щоб їх розробка проводилась за багатьма напрямками, з використанням різних методів.

У наш час фізкультурну і спортивну діяльність обґрунтовано відносять до тієї сфери діяльності, для якої характерними є: надзвичайно висока динаміка

зміни подій, у низьці випадків надмірне навантаження на психіку людини, яке впливає на якість виконання діяльності. При цьому відзначається, що успіх у змаганнях визначають не тільки кількість і якість проведених спортсменом тренувань, але й рівень розвитку (сформованості) деяких психологічних складових, насамперед емоційної стійкості. Змагальна діяльність (особливо в ігрових видах спорту) розглядається як емоціогенна ситуація підвищеної значущості. Її супроводжують дуже висока динамічність у зміні подій на майданчику, виникнення непередбачуваних ситуацій. Звертається увага на те, що учасники змагань повинні швидко реагувати та пристосовуватися до зміни умов діяльності. Крім того, вони перебувають під впливом почуття відповідальності за результат діяльності та під тиском емоційного навантаження з боку тренерів, вболівальників та суперників. І. Ф. Аршава [8] обґрунтовано підкреслює, що досягнення успіху в такій діяльності залежить від здатності людини швидко адаптуватися до умов діяльності, від здатності сприймати ситуацію як виклик чи загрозу та від рівня стресозахисного потенціалу. Проведене нею експериментальне дослідження (із залученням висококваліфікованих спортсменів з настільного тенісу) підтвердило припущення про те, що такі характеристики особистості, як високий рівень адаптивності, толерантності до невизначеності, мають безпосередній вплив на досягнення спортсменами високих результатів у постійно змінюваних емоціогенних ситуаціях спортивної діяльності підвищеної значущості. Сформовані в процесі такої спортивної діяльності характеристики особистості, безумовно, є професійно значущими для певних професій. На нашу думку є всі підстави говорити про фізичне виховання і спорт як важливу сферу розвитку професійно значущих характеристик особистості.

При вирішенні проблеми використання фізичного виховання для розвитку особистості необхідно відштовхуватись від важливого методологічного принципу психології, який полягає в необхідності вивчення процесів розвитку в єдності з завданням управління ними на основі навчання, виховання, формування, психотерапії та психокорекції. Цей принцип є теоретичною основою вирішення найважливіших питань педагогіки. Для фізичного виховання це означає необхідність такої побудови навчального процесу за якого враховується зв'язок між освітньою, виховною та розвиваючою функціями навчання. Для цього у фізичному вихованні треба забезпечити: 1) комплексність постановки задач заняття (освітні, виховні, розвитку); 2) такий зміст навчальної діяльності вихованців, який забезпечить реалізацію усіх трьох видів задач (з врахуванням того, що на кожному етапі заняття якісь із них будуть вирішуватись у більшій чи меншій мірі); 3) поєднання різноманітних методів, форм і засобів навчання; 4) контроль реалізації усіх трьох функцій в навчанні.

Важливим є і сформульований у вітчизняній психології принцип єдності свідомості і діяльності, одним із ключових положень якого є твердження про те, що свідомість і психічні властивості особистості, проявляючись в діяльності, у ній же формуються і розвиваються. Для фізичного виховання це означає, що завдання розвитку організму і психіки вихованців необхідно вирішувати шляхом їх залучення до фізкультурної діяльності.

В психології психіку розглядають як систему, що розвивається. Так Л. С. Виготський обстоював ідею про те, що психічний розвиток являє собою формування функціональних систем, а не окремих психічних функцій. Б. Г. Ананьєв також підкреслював, що у розвитку людини не існує ізольованих здібностей, функцій. Розвиток відбувається як якісне перетворення взаємозалежних, різноякісних психічних утворень що входять в систему. Для фізичного виховання це означає необхідність врахування психофізичної єдності людини, яка полягає в тому, що психіка і організм утворюють єдине ціле, а до проблем людини слід підходити з позиції взаємодії психологічних і соматичних аспектів. Це також означає, що впливаючи на організм людини, використовуючи фізичні вправи, можна змінювати і її психічні складові.

Проблема розвитку в психології тісно пов'язана з питанням про виникнення нового. Вважається, що ключовою умовою формування нових психічних якостей особистості є включення людини в значущу для неї діяльність, в значущі життєві відносини. При цьому формування різних новоутворень у свідомості і поведінці людини відбувається зазвичай поступово, з використанням механізму узагальнення ситуативно виникаючих спонукань, способів поведінки і т. і. Водночас не заперечується і можливість раптової появи психологічних новоутворень. Для фізичного виховання це означає вимогу підібрати цікаві для вихованців і водночас ефективні, з погляду вирішення завдань розвитку, види фізкультурної чи спортивної діяльності.

Є ще ряд сформованих у сфері психології уявлень, на які важливо орієнтуватись фахівцям з фізичного виховання. Одне з них – теза про те, що різні рівні психологічної організації людини мають різну ступінь стійкості (змінності). Так, наприклад, такі характеристики людини як емоційність, загальна активність та ін. мало змінюються протягом життя. В той же час ряд соціально-психологічних характеристик особистості можуть суттєво змінюватись.

Інша теза наголошує на тому, що в процесі розвитку особистості зростає її активність, яка орієнтована на управління власним розвитком, на осмислення свого життя як цілісного і спрямованого процесу. Людина, наприклад, може перенести в майбутнє нереалізовані колись цілі, переосмислити як такі, що вже минули, деякі моменти нинішнього. Водночас, діючи на новій основі, особистість утримує і збагачує такі складові свого минулого як власний

життєвий досвід, набута майстерність, сформовані здібності, впевненість у своїх силах та ін.

Важливим завданням сучасних концепцій і педагогічних технологій щодо розвитку особистості у фізичному вихованні повинні стати: 1) пошук дієвих засобів фізичного виховання (який враховує вікові особливості вихованців); 2) розробка відповідних навчальних програм з фізичного виховання; 3) розробка ефективних методик для використання в процесі навчальних занять та ін. Це створює сприятливі умови для розвитку особистості. Для підвищення ефективності виховних зусиль у цій сфері необхідна розробка відповідних концепцій і педагогічних технологій. Така робота повинна проводитись з врахуванням теоретичного доробку сучасної психології розвитку.

Висновки. Авторами позначено теоретичні засади для розробки концепцій і педагогічних технологій щодо розвитку особистості у сфері фізичного виховання. До їх складу віднесено: 1) врахування факту відсутності серед психологів єдиного погляду на теорію особистості; 2) врахування того, що особистість являє собою синтез всіх характеристик індивіда в унікальну структуру, яка визначається і змінюється внаслідок адаптації до середовища, яке постійно змінюється; 3) врахування розуміння розвитку як змін, що відбуваються з часом в будові тіла, психіці і поведінці людини внаслідок біологічних процесів в організмі і впливу оточуючого середовища; 4) врахування того факту, що розвиток проходить у фізичній, когнітивній і психосоціальній сфері і відбувається одночасно та взаємопов'язано; 5) принцип розгляду процесів розвитку в єдності з завданнями управління ними на основі навчання, виховання, формування, психотерапії та психокорекції; 6) розгляд розвитку як якісного перетворення взаємозалежних, різноякісних психічних утворень, що входять в систему; 7) включення людини в значущу для неї діяльність як ключову умову формування нових психічних якостей; 8) уявлення про те, що різні рівні психологічної організації людини мають різну ступінь стійкості (змінності); 9) уявлення про те, що в процесі розвитку особистості зростає її активність, яка спрямована на управління власним розвитком.

Література:

1. Балл Г.О. Категорія особистості у психології: спроба впорядкування поняттєвого поля. Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методологічного семінару АПН України 19 березня 2008 р.; Київ, с.103-110.
2. Крэйг Г. Психология развития. Санкт-Петербург: Питер; 2000. 992 с.
3. Пічурін В.В. Розвиток вестибулярної стійкості студентів-залізничників в процесі психологічної і психофізичної підготовки. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2013;13(40):153-60.
4. Пічурін В.В. Розвиток продуктивності уяви у студентів в процесі психофізичної підготовки. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2019;3К(110):430-3.

5.Пічурін В.В. Розвиток уваги у студентів-залізничників в процесі психологічної і психофізичної підготовки. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2014;3К(45):273-8.

6.Пічурін В.В. Толерантність до невизначеності як складова психологічної готовності студентів до професійної діяльності і її формування в процесі фізичного виховання. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2015;3К2(57):260-4.

7.Пічурін В.В. Формування професійно-значимих рис особистості студентів-залізничників в процесі психологічної і психофізичної підготовки. Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2014;4(47):121-7.

8.Аршава І.Ф., Гаврилюк Т.О. Деякі аспекти вивчення феномену адаптивності як методу імпліцитної діагностики емоційної стійкості спортсменів у спорті вищих досягнень. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб наук. пр. ін.-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2009;11(2):15-24.

References:

1.Ball, H.O. (2008). Katehoriia osobystosti u psykholohii: sprobа vporiadkuvannia poniattievoho polia [The personality category in psychology: an attempt to organize the conceptual field]. *Psykholohopedahohichni zasady rozvytku osobystosti v osvithnomu prostori: materialy metodolohichnoho seminaru APN Ukrainy 19 bereznia 2008 r.*; Kyiv – Psychological and pedagogical principles of personality development in the educational space: materials of the methodological seminar of the National Academy of Sciences of Ukraine on March 19, 2008; Kyiv, 103-110 [in Ukrainian].

2.Kreyg, G. (2000). *Psikhologiya razvitiya [Developmental psychology]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian]

3.Pichurin, V.V. (2013). Rozvytok vestibuliarnoi stiikosti studentiv-zaliznychnykyv v protsesi psykholohichnoi i psykhofizychnoi pidhotovky [Development of vestibular stamina of salaried students in the process of psychological and psychophysical training]. *Nauk. chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Science magazine of the M. P. Drahomanov NPU. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 13(40):153-160 [in Ukrainian].

4.Pichurin, V.V. (2019). Rozvytok produktyvnosti uiavy u studentiv v protsesi psykhofizychnoi pidhotovky [Development of imagination productivity in students in the process of psychophysical training]. *Nauk. chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Science magazine of the M. P. Drahomanov NPU. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 3K(110):430-433 [in Ukrainian].

5.Pichurin, V.V. (2014). Rozvytok uvahy u studentiv-zaliznychnykyv v protsesi psykholohichnoi i psykhofizychnoi pidhotovky [Development of attention in railway students in the process of psychological and psychophysical training]. *Nauk. chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Science magazine of the M. P. Drahomanov NPU. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 3K(45):273-278 [in Ukrainian].

6.Pichurin, V.V. (2015). Tolерantnist do nevyznachenosti yak skladova psykholohichnoi hotovnosti studentiv do profesiinoi diialnosti i yii formuvannia v protsesi fizychnoho vykhovannia [Tolerance to uncertainty as a component of students' psychological readiness for professional activity and its formation in the process of physical education]. *Nauk. chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Science magazine of the M. P. Drahomanov NPU. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 3K2(57):260-264 [in Ukrainian].

7. Pichurin, V.V. (2014). Formuvannya profesiino-znachymykh rys osobystosti studentiv-zaliznychnykyv v protsesi psykhologichnoi i psykhofizychnoi pidhotovky [Formation of professionally significant personality traits of railway students in the process of psychological and psychophysical training]. *Nauk. chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Science magazine of the M. P. Drahomanov NPU. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 4(47):121-127 [in Ukrainian].

8. Arshava, I.F. & Havryliuk, T.O. (2009). Deiaki aspekty vyvchennia fenomenu adaptyvnosti yak metodu implitsynoi diahnozyky emotsiinoi stiiikosti sportsmeniv u sporti vyshchyykh dosiahien [Some aspects of the study of the phenomenon of adaptability as a method of implicit diagnosis of the emotional stability of athletes in sports of higher achievements]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykhologii: zb nauk. pr. in.-tu psykhologii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy – Problems of general and pedagogical psychology: collection of sciences. Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk, APN of Ukraine*, 11(2):15-24 [in Ukrainian].

